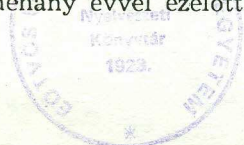

Személynévkutatásunk helyzete és feladatai

1. Konferenciánkat — többek között — az is megkülönbözteti a tizenegy évvel ezelőttil, hogy már a plenáris ülések is tulajdonképpen szekciókra oszlanak, vagyis a névtudomány részterületei szerint csoportosul az előadások témaköre egy-egy napszakban. Ez egyrészt jó, hiszen a névtudományt művelők kutatási köre szerencsére általában nem szűkül le egyetlen kicsiny részterületre, s valamennyien egyszer helynevekkel, máskor személynevekkel foglalkozunk, s néha kirándulást teszünk az egyéb nevek (állatnevek, intézménynevek, márkanevek stb.) birodalmába is. Most tehát valamennyi témakör minden előadását végighallgathatjuk mindnyájan a magunk okulására s az egész magyar névtudomány hasznára. Van azonban egy igen jelentős hátránya is ennek a mostani előadássorozatnak. A Benkő Loránd elnöki megnyitójában fölvezetett általános kép mellett az egész magyar névtudomány helyzetéről minden egyes beszámolóban hallani fognak, hiszen másként nem lehet beilleszteni résztémánkat a teljes tudományág fejlődésébe. Természetesen így is összeáll mindenkiben egy mozaikszerű kép a magyar névtudomány évtizedes múltjáról és mai állapotáról, mégis félő, hogy ez nem lesz teljes, áttekinthető és egységes szempontú.

A másik különbség a két konferencia között, hogy a múltkor BENKŐ LORÁND áttekintő és feladatmegjelölő elemzését követte KISS LAJOS aprólékos és széles körű vizsgálata az európai névtudomány akkori állapotáról, s készen adódott az összehasonlítás lehetősége: bele tudta mindenki helyezni ebbe a nemzetközi tudománytörténeti ismertetésbe a magyar névtan eredményeit és hiányosságait. Most ezt a kitekintést is témakörönként kell megrajzolni, ami egyrészt többszörös munkát jelentett, másrészt viszont közvetlenebbé, szemléletesebbé teszi az egybevetést, jobban előtűnnek hazai névtudományunk fogytékosságai, de konkrétan látszanak eredményei is.

2. A magyar névtudomány helyzetét vizsgálva vessünk először egy pillantást névtani tájékozottságunkra, tájékoztatásunkra, az egymás munkáinak megismerési lehetőségére! Azt látjuk, hogy amíg az Onoma hasábjain előbb MIKESY SÁNDOR, most pedig ÖRDÖG FERENC kiválóan tájékoztatta, illetőleg tájékoztatja a külföldi kutatókat a legfontosabb magyar névtani eredményekről, itthon, a hazai névtanosi bibliográfiái kiszolgálása nem kielégítő. Ennek következtében gyakran megesik, hogy kétszer, háromszor újból összegyűjtenek kevésbé ismert kiadványban már megjelent névanyagot. Nem oldotta meg a problémát az *Analecta Linguistica*-ban újabban közölni kezdett magyar nyelvudományi bibliográfia sem, mivel a névtan forrásául szolgáló leggyakoribb lelohelyek (vidéki kiadványok, füzetsorozatok, múzeumi, levéltári évkönyvek stb.) föltérására nem vállalkozik. Megjelent még egy kis összeállítás néhány évvel ezelőtt ugyancsak az *Analecta*-ban (III, No. 1. 155—61), amely A

Secondary Bibliography of Hungarian Onomatology címet viseli, s a nyelvészeti bibliográfiák részleteként megjelent vagy folyóiratcikkekben közreadott kisebb szakirodalmi összeállításoknak, a névadási szokásokról szóló munkákat is regisztráló néprajzi bibliográfiáknak, adattárakat tartalmazó történeti, genealógiai könyvészeti munkáknak, valamint folyóiratmutatóknak az adatait sorolja föl, de komoly tájékoztatásnak éppen azért nem nevezhető, mert kevés a névtani bibliográfiai jellegű összeállítás. Talán legnagyobb az idevágó régebbi anyaga a SÁNDOR ISTVÁN-féle néprajzi bibliográfiának (A magyar néprajztudomány bibliográfiája. 1850—1870. Bp., 1977.), az újabb kori forrásoknak pedig csaknem hiánytalan fölsorolásai a Magyar Nyelv szemléi (KÁZMÉR MIKLÓS, Földrajzínév-kutatásunk 1945 és 1955 között: MNy. LII, 238—55; UÓ., Helynévkutatásunk 1956-tól 1966-ig: MNy. LXIV, 108—22, 245—55; BERRÁR JOLÁN, Személynév-kutatásunk 1945 és 1959 között: MNy. LVI, 267—79; HAJDÚ MIHÁLY, Személynév-kutatásunk 1960 és 1967 között: MNy. LXV, 93—104, 239—51).

Nagyon érdekes, hogy a nem magyar névtudomány területére az utóbbi időben is készült néhány kitekintés. Az egyik SIPOS ISTVÁN cikke (A szláv névtudomány helyzete, szervezete s tervei: MNy. LXV, 105—9), amely a minket közvetlenül érintő szláv névtudomány helyzetéről és terveiről szól sok értékes adattal és kommentárral, a másik pedig MÓCSY ANDRÁS munkája (A római kori személynévadás kutatása: MNy. LXVI, 56—65), amely a római kori személynévadás kutatásáról szól elsősorban az eredmények tárgyyszerű bemutatásával, amannál kevesebb bibliográfiai adattal. Ugyanakkor kifejezetten magyar vonatkozású névtani szakirodalmi összefoglalásról csak egyetlen egyről tudok, amelyet még MIKESY SÁNDOR jelentetett meg Személynévkutatások első szakaszához címmel (MNy. LXVI, 197—207), s amely ugyan nagyon fontos, hézagpótló munka, de aligha tekinthető a kutatás segédletének, inkább tudománytörténeti összefoglalás.

A teljességre törekvő retrospektív magyar névtudományi bibliográfia összeállítása folyamatban van. Megindult a folyóiratok tengerének átszűrése a névtani cikkek adatainak összegyűjtése céljából, de mivel csupán egyetemi hallgatók alkalmi munkájaként folyt eddig ez a tevékenység, felénél sem tart még az anyaggyűjtés, s ha ilyen ütemben halad tovább, hamarosan nem várható a szerkesztés megkezdése.

A tájékoztatás különleges formájaként a Magyar Nyelv már évek óta helyet ad hasábjain a néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázatok eredményei közlésének, s itt a névtani témák anyaggyűjtéséről, földolgozásáról is hírt kap az érdeklődő kutató. Ez azonban csupán egyetlen kéziratátnak az évenkénti gyarapodásába nyújt némi betekintést, más kutatóhelyek (egyetemek, főiskolák, múzeumok, levéltárak stb.) kéziratossá névtani munkáiról alig tudunk. Csupán a szegedi József Attila Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke adta közre névtani témájú kéziratossá munkáinak (szakdolgozatok, pályamunkák, doktori értekezések) címjegyzékét a Névtani Értesítőben. Jó lenne, ha a többi kutatóhely is megtenné ezt, s talán nem haszontalan kérdés, hogy a terjedelmen és a készítés évén kívül némi annotációval is ellássák a címjegyzéket. Égetőbb és fontosabb lenne a Néprajzi Múzeum etnológiai adattárában minden bizonnyal ezerszámra rejtőző forrásértékű névtani adatgyűjtések föltárása, amelyek az elmúlt két és fél évtized alatt gyűltek össze önkéntes kutatók munkájaként. Ezekről csak akkor lehet majd tudomásunk, s akkor kerülhetnek be a tudomány vérkeringésébe, ha kiválogatjuk a több mint tízezer egységet ma-

gában foglaló raktárnak minden egyes dolgozatából a névtani részt, hiszen sok ragadványnév-felsorolás, helynévmagyarázat csupán néhány lapos függeléke egy nagyobb munkának, akár néprajzi témájú pályázatnak.

Az országos és a területi levéltárakban található névadatok föltárásáról már sokkal több elismerő szót mondhatok. A kéziratos térképek számtalan nyomtatott és különféle sokszorosításban megjelentetett katalógusát minden bizonynyal Mező András kollégám fogja értékelni, ha ezt szükségesnek tartja, én csak a személynévi kutatásokhoz nyújtott segédletek közül is az utóbbi évtizedben megjelentekről beszélek.

A régi korok névanyagának fölleléséhez a névtudomány is fölhasználhatja KOSÁRY DOMOKOS kiváló művét (Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. Bp., 1970.), amelynek első része lényegesen bővítve új kiadásban jelent meg. III. kötetével teljessé vált ebben az időszakban BÁCS-KAI VERA szerkesztői munkája nyomán a területi állami levéltárakban őrzött feudális kori összeírások jegyzéke is, amelyet kéziratként ugyan, de nagyon jól használható formában az Országos Levéltár adott ki (Bp., 1965–1969.). Újabb kori személyneveink legfontosabb forrásai az anyakönyvek. Az állami anyakönyvezés megkezdéséig (1895. október 1-ig) valamennyi Magyarországon található egyházi anyakönyvről fotómásolatot őriz az Országos Levéltár mikrofilmtára, s ezek — előzetes engedéllyel — bárki számára kutathatók. Kiválóan fölhasználható katalógus készült hozzájuk JUDÁK MARGIT összeállításában, amely ugyancsak kézirat gyanánt jelent meg 1977-ben a Magyar Országos Levéltár kiadványaként. Mindezek birtokában — véleményem szerint — a levéltárak hihetetlenül gazdag névanyagát nem használják föl olyan mértékben a magyar névtudomány művelői, mint amennyire érdemes volna.

A fölsorolt bibliográfiai jellegű áttekintésekből, könyvészeti adatokból világosan kitűnik, hogy a névtudomány határterületi tudomány, s éppen úgy foglalkozik vele a nyelvészet, mint a történettudomány, néprajz stb., de egyik sem tekinti maradéktalanul a saját kutatási területének, s így eredményeinek, szakirodalmának teljes, hangsúlyozom: teljes számbavétele mindenünnen ki marad.

3. A tájékoztatás és tájékozódás másik forrása minden tudományágban az új gondolatokat gyorsan közlétező önálló folyóirat. Mivel KISS LAJOS (MNY. LXII, 361–73) a közelmúltban részletes áttekintést és alapos elemzést adott hét, különböző nyelvű névtudományi folyóiratról, most csak utalok arra, hogy ezeknek a száma nem csökkent, s továbbra is jelentős szerepet töltenek be nemzetközi vonatkozásban és a saját nemzeti névtudományok életében. BACHÁT LÁSZLÓ szakértő ismertetései nyomán (NÉ. 1. sz. 57–60; 2. sz. 64–6) a Namenkundliche Informationen utóbbi számainak eredményeit is jól ismerhetjük.

Mindeddig magyar névtani folyóirat nem volt. Emlékezzünk meg mégis MIKESY SÁNDORnak egy kísérletéről, amelynek első száma Névészeti Értesítő címmel 30 stencillel sokszorosított lapon össze is állt, de szétküldése és folytatása valamilyen ok miatt elmaradt. Helyesen állapította meg 1969-ben tartott tájékoztató összefoglalásában Benkő Loránd, hogy nálunk még nem érett meg az idő egy önálló magyar névtani folyóirat megindításához. Ezt igazolja az a próbálkozás, amely a Névtani Értesítő eddigi néhány számát eredményezte. Annak ellenére, hogy senki és semmiféle szerv nem akadályozza e kísérleti időszaki kiadvány megjelentetését, sőt szinte kivétel nélkül minden magyar

nyelvésznek és tudománypolitikát irányító személynek a támogatására számíthatunk, s mint azt elnöki megnyitójában Benkő Loránd említette, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoportja a megjelenítés költségeit is fedezi, hihetetlen nehézséget okoz az egyes számok összeállítás, sokszorosításra való előkészítése. Természetesen ugyanezek között a körülmények között is vállalkozunk a jövőben is a további számok szerkesztésére, csak arra kérjük névtanos kollégáinkat, hogy tekintsenek el az anyagi érdekektől, s honorárium nélkül is ajánlják föl munkáikat a folyóiratunkban való megjelenésre. A nyelvtudományi folyóiratok szerkesztőinek pedig fölhívjuk a figyelmét, hogy szűk terjedelemmel küszködő kiadványaikat tehermentesíthetik a jó névtani munkáknak a Névtani Értesítőbe való átirányításával.

A folyóiratok mellett kiadványsorozatok, névtani évkönyvek és rendszeretlen időszakonként megjelenő, de tematikailag egységes kolligátumok is hasznosan szolgálják a tájékoztatást. Talán kevesen tudják, hogy 1966-tól Kievdben az ukrán névtudományi bizottság szerény kivitelű, de értékes sorozatot ad ki Povidomlennja ukrajinszkoji onomasztyicsnoj komisziiji címmel. Ugyanakkor indult a prágai Onomastické práce. 1969-től a Szovjetunióban Onomasztyika Povolzsja (Volvavidéki névtudomány) címmel indult sorozat, s ettől kezdve jelennek meg Jugoszlávia névtudományi évkönyvei Onomastica Jugoslavica, valamint Kanada hasonló kiadványai Onomastica címmel. Ezek a kiadványok, ha nem is olyan frissen és mozgalmasan, de a folyóiratokat pótolják a legtöbb területen, bár például Csehszlovákiában a nagy hírű Zpravodaj Mistopisné komise, a Csehszlovák Tudományos Akadémia Helynévbizottságának értesítője mellett jelennek meg a névtani sorozatok.

Az évkönyvek és sorozatok mellett sok nyelv névtudománya gyűjteményes kötetekben teszi időnként közzé legújabb eredményeit, rendszeresen (a mieinknél jóval sűrűbb időközökben) megtartott konferenciáinak előadásait. Kiemelkednek ezek közül hallatlan mozgékonyágukkal és a magyar névtudományt is néha érintő cikkeikkel a szlovákiai névtanosok konferenciáinak kötetei, amelyeknek anyagát először ŠTEFAN KRISTOF, majd pedig MILAN MAJTÁN szerkesztette. B. GERGELY PIROSKA önálló magyar névtudományi cikkel jelentkezett az EMIL PETROVICI szerkesztésében 1969-es évszámmal Bukarestben megjelent Studii și materiale de onomastică című könyvben. V. A. NYIKONOV és A. V. SZUPERANSZKAJA szerkesztői tevékenységéként látott napvilágot ekkor Moszkvában egy Onomasztika című cikkgyűjtemény. 1972-ben a HORNUNG házaspár szerkesztette Aus dem Namengut Mitteleuropas címmel az Eberhard Kranzmayer 75. születésnapjára összeállított névtani tanulmánygyűjteményt. Ugyancsak alkalmi kiadvány, és sok névtani vonatkozású cikket tartalmaz a PERTTI VIRTARANTA szerkesztésében 1973-ban megjelenő Nimistöntutkimuksemme uranuurtaja Viljo Nissilä 70-vuotias című könyv is. Lehetne még sorolni szinte vég nélkül a tematikailag egységes vagy csak részben névtani jellegű gyűjteményes kiadványokat a világ minden országából, de vessünk egy pillantást az itthoni eredményekre!

A magyar névtudomány ebből az időszakból egyetlen, de igen terjedelmes, sokoldalú és értékes tartalmú gyűjteményes kötetet tud felmutatni, amely az 1969-es névtani konferencia előadásait tartalmazza, s Nyelvtudományi Értekezések 70. köteteként KÁZMÉR MIKLÓS és VÉGH JÓZSEF szerkesztésében jelent meg. Mivel ez a könyv szép számú elismerő értékelésben részesült, és szerzőinek többsége most is itt van konferenciánkon, fölösleges időt szakítani az ismertetésére. Annyit azonban szükségesnek tartok megjegyezni, hogy ter-

mékenyítő hatása, gondolatébresztő szerepe nem lett olyan nagymérvű, mint amilyennek lennie kellett volna, s amilyent vártunk is a megjelenésekor. Ennek természetesen nem a közzétett előadások, hanem sokkal inkább az egész társadalmunkra jellemző s részben a tudományos közéletre is kiható közönyösülés az oka, amely elsősorban egymás munkáinak a figyelembe nem vételében, a lelkesedés és elkötelezettség lebecsülésében, sokszor szánakozó, máskor elítélő fogadtatásában nyilvánul meg.

A magyar névtudományi gyűjteményes kötetek között hadd említsem meg SZABÓ T. ATTILÁnak (Anyanyelvünk életéből; A szó és az ember; Nyelv és múlt. Bukarest, 1970—1972.) és PAIS DEZSŐnek (A magyar ősvallás nyelvi emlékeiből. Bp., 1975.) a tanulmányaiból készült összeállításokat, amelyek ugyan más témájú munkákat is tartalmaznak, de névtudományi jelentőségük vitathatatlan.

4. A névtudomány általános kérdései sok kutatót foglalkoztatnak világszerte. A publikációk nagyobb része inkább folyóiratok cikkeiként jelent meg e témakörben, de néhány önálló kiadványról is beszámolhatok ebből az időszakból. Az indoeurópai nevek szerkezeti sajátágaival foglalkozik E. ADELAID HAHNNak Naming-contruction in some indoeuropean languages (London—Ann Arbor, 1969.) című könyve. Történeti kutatása a hettita, ind, avesta, perzsa, görög, latin, germán, kelta stb. nevekre terjed ki, s így ezt a munkát nagyszerűen kiegészíti T. MILEWSKInek Indoeuropejskie imiona osobow (Wroclaw—Warszawa—Kraków, 1969.) című munkája, amely elsősorban szláv névalaktani vizsgálatokat tartalmaz. Nagyon jellemző, hogy ugyanebben az esztendőben, 1969-ben egy harmadik, hasonló témájú könyv is megjelent SZUPERANSZKAJA tollából Moszkvában. Címe: Sztruktura imenyi szobsztvenno. Sajnálatos, hogy éppen a finnugor tulajdonnevek szerkezeti elemzése maradt ki ezekből az európai kitekintésű hatalmas és értékes általános névtani művekből, jóllehet magának a finn nyelvnek a névtipológiai rendszerével a névarchívum másfélmilliós adatanyaga alapján EERO KIVINIEMI foglalkozott (Suomen partisiipinimistöä. Ensimmäisen partisiipin sisältävät henkilö- ja paikannimet. Helsinki, 1971.).

1970-ben adták ki Moszkvában a Problemi antroponimiki című tanulmánygyűjteményt, amelynek főcíme (Személynevek a múltban, a jelenben és a jövőben) sok érdekes kérdést sejtet, s valóban tartalmaz is, ha megállapításai némelyikén lehetne még vitatkozni. NYIKONOV két könyve, az 1970-ben megjelent Etnonymi és az 1974-es kiadású Imja i obsesztvo a név és a társadalom összefüggéseit vizsgálja, így névélettani vonatkozásait, a nevek használatára vonatkozó megjegyzéseit mindenképpen tanulságos figyelembe venni. Hasonló a témája HANS WALTER Der Name in Sprache und Gesellschaft című munkájának is, amely 1973-ban került kiadásra Berlinben.

Széles nemzetközi kitekintésű általános névtudományi könyv J. SOLTÉSZ KATALINnak A tulajdonnév jelentése és funkciója című munkája, amely a magyar névtudomány utóbbi időszakának egyik legjelentősebb eredménye, s nemcsak beilleszkedik a nemzetközileg elismert névtudományi összefoglalások sorába, hanem sokat fölülmúl közülük megalapozott és jól illusztrált elméleti megállapításainak nagy számával, sokoldalúságával, közérthetőségével. Megelőzte ezt a szerzőnek a magyar nyelvészek II. nemzetközi kongresszusán, Szegeden A tulajdonnév jelentésszerkezete címmel elhangzott előadása (NytudÉrt. 83. sz. 557—62), valamint német nyelven megjelentetett tanulmánya az azonos

alakú, több jelentésű és rokon jelentésű nevekről (Homonymie, Polysemie und Synonymie der Eigennamen: ALH. XX, 107—17).

A magyar személynévek általános kérdéseit vizsgálta B. GERGELY PIROSKA két jelentős munkája, amelyek közül az egyik Módszertani észrevételek a személynévek szinkron vizsgálatához címmel a Magyar Nyelvjárások (XIV, 3—15), a másik, A személynévek kapcsolódási értékéről című pedig a kolozsvári Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények (XX, 61—7) hasábjain jelent meg. Míg az első egzaktabb módon, a második konkrét névanyagra, a szerző kalotaszegi gyűjtésére támaszkodva tárta föl és válaszolta meg a magyar antro-megtörténnie, és a téma körüljárása, több oldalról való megközelítése névtanosok között a Soltész Katalinhoz és Gergely Piroskához hasonló kutató, s így érthető módon nem olyanok vetették föl a névtan egyik legizgalmasabb kérdését, akik más jellegű onomasztikai munkáik révén már ismertek lennének. BARABÁS ANDRÁSNAK, KÁLMÁN C. GYÖRGYNEK és NÁDASDY KÁLMÁNNAK a Nyelvtudományi Közleményekben (LXXIX, 135—55) megjelent Van-e a magyarban tulajdonnév? című munkájára gondolok. Ha talán hangnemében, tájékozottságában itt-ott kifogásolható is a cikk, kétségtelenül létező és régóta ismert problémát vet föl, de ez nem csupán a magyar tulajdonnév-meghatározásnak a nehézségéből adódik. Elsősorban a határozott névelő használatának aspektusából vizsgálni a kérdést valóban magyar jellegzetességű megközelítés, egyéb körülmények figyelembevételének azonban mélyrehatóbban kellene megtörténnie, és a téma körüljárása, több oldalról való megközelítése névtanos feladat lenne a javából. Ez a kiváló problémafölvető cikk mégsem kapott mind- eddig megérdemelt visszhangot, ami a magyar névtani kutatások mélységének hiányára, az elvonatkoztatott vizsgálatok elhanyagolására utal. A vita pedig sehol máshol nem érezteti szükségét jobban, mint éppen a tudományág elméleti területein.

5. A nemzeti névtudományok különleges műfaja a névtani lexikon és a terminológiai szótár. Ezek nagyon sokszor nem önállóul, hanem a nyelvtudományi lexikonok és szakszótárak veszik föl címszavaikat, mint például az angol és az orosz nyelvű kiadványokban. Megjelent azonban Helsinkiben 1974-ben EERO KIVINIEMI, RITVA LIISA PITKÄNEN és KURT ZILLIACUS munkájának eredményeként a finn névtudomány terminológiai szótára Nimistön tutkimuksen terminologia címmel. Mivel még a magyar nyelvtudománynak sincs lexikona vagy terminológiai szótára, elhatároztuk néhányan, hogy kísérletet teszünk a magyar névtani terminus technicusok jegyzékének összeállítására. Ennek tervét, valamint szócikkeinek egy részét a még Bárczi Géza vezetésével működő akadémiai névtudományi munkabizottság meg is tárgyalta, és jóvá is hagyta. Szélesebb körű, de inkább csak részletkérdéseket érintő vitája most folyik a Névtani Értesítő hasábjain. Függetlenül a magyar nyelvészetnek esetleges egyéb területein folyó terminológiai munkálatoktól, szükségesnek és lehetségesnek tartom a jövőben összeállítani a magyar névtudomány terminológiai szótárát. Mind erre, mind pedig a teljes retrospektív névtudományi bibliográfia összeállítására csak jól összehangolt munkaközösség vállalkozhat, s jöllehet van ilyenféle elnevezésű társaság, szervezeti fölépítése, anyagi és személyi ellátottsága stb. nem teszi alkalmassá az átfogóbb munkák közös végzésére.

6. Az egyes nyelvek, népek vagy népcsoportok névtudományi áttekintései és szintézisei általában nagy múltra tekintenek vissza, s jelentősebb reprezentánsai a vizsgált időszak előtt jelentek meg, így nagy részüket KISS LAJOS ismertette már a II. Magyar Névtudományi Konferencián. Az azóta eltelt időszakból elsősorban a szovjetorosz névtani összefoglalásokat kell megemlítenünk, s általánosságban megállapíthatjuk, hogy az előző évtizedekhez képest jelentős színvonalemelkedés tapasztalható kiadványaikban. 1972-ben SZUPERANSZKAJA szerkesztette a Vosztocsno-szlavjanszkaja onomasztika című könyvet, s ugyancsak az ő közreműködésével ERNST EICHLER és WOLFGANG FLEISCHER állította össze a Berlinben 1975-ben megjelentetett Sowjetische Namenforschung című kötetet. Kiegészíti ezt P. P. CSUSKANAK Antropimija Zakarpatija címmel Ungvárott kiadott összefoglalása.

Nálunk BÁRCZI GÉZA (A tulajdonnevek. In: A magyar szókincs eredete² Bp., 1958. 122—62) és KÁLMÁN BÉLA (A nevek világa. Több kiadásban.) készítette el az ilyen típusú munkákat még a II. konferencia előtt, de két igen szép eredményről számolhatok be a vizsgált időszakban is ebből a témakörből. A The Hungarian Language (Bp., 1972. 171—253) kötetében BENKŐ LORÁND foglalta össze Hungarian proper names címmel a magyar tulajdonnevek történetét, struktúráját és legfontosabb problematikáját. Ugyancsak angol nyelven, A Study in Hungarian Onomatology alcímmel jelent meg (Bp., 1978.) KÁLMÁN BÉLA könyve, A nevek világa, amely kiváló tájékoztatás a külföldi névkutatók és érdeklődők számára a magyar névtudomány eredményeiről, neveink morfológiai, jelentéstani és használati rendszeréről, jellegzetességeiről, különös sajátságairól. Végeredményben azt láthatjuk, hogy az itt főlemlített, valamint a vizsgált korszak előtt megjelent munkáknak az eredményeként mind a hazai, mind pedig a nemzetközi közérdeklődést figyelembe vették a magyar névtanósok, s inkább a részjelenségek monografikus földolgozása hiányzik. E jelenség okainak a tárgyalására később még visszatérek.

BENKŐ LORÁNDnak A történeti személynévvizsgálat kérdései (MNy. XLV, 116—24, 244—56) és PAPP LÁSZLÓnak a Szinkrón anyagú névtárak készítése című cikkével (In: Szótártani tanulmányok. Szerk. ORSZÁGH LÁSZLÓ. Bp., 1966. 55—76) fémjelzett névtudományi módszertani irodalom is új eredményeket mutatott föl a vizsgált időszakban. ÖRDÖG FERENC több hasznos tanulmányban tette közzé azokat az elveket és módszereket, amelyek alapján elkészítette a későbbiekben még részletesen elemzendő nagy antroponímiai monográfiáját Göcsej és Hetés névanyagából. KIRÁLY LAJOS pedig útmutatót adott ki Kaposvárott a személynévkutatás segítése céljából, elsősorban a Somogy megyei önkéntes névgyűjtők számára. KOROMPAY KLÁRA igen elmélyült és történeti példákkal szemléltetett módszertani tanulmányt közölt A történeti személynévkutatás néhány kérdése címmel az ELTE Nyelvtudományi Dolgozatok 6. számában (Bp., 1971. 27—34). Ugyanott (35—53) Az újabkori személynévek vizsgálatának módszereiről címmel én is közzétettem egy cikket ebben a tárgykörben.

7. A névtudománynak a társtudományokkal való kapcsolatról több jeles munka látott napvilágot hazánkban a rövid tizenegy év alatt is. A KÖVESI MAGDA kibővítve adta közre (MNy. XXI, 101—10) a II. Névtudományi Konferencián elhangzott Miben segítheti a névtudomány a finnugrisztikát? című előadását. MARKÓ IMRE LEHEL a Zalai Tükörben (II, 59—67) Személynevek mint nyelvjárástörténeti források címmel írt. FEHÉRTÓI KA-

TALINNAK Genealógia és névkutatás (MNY. LXXI, 456—8) című cikke a rokon-sági viszonyok földérintésére ad példát személynevek elemzése alapján, MIKESY SÁNDOR pedig a keresztnévdívat áramlataira ad magyarázatot a kultusztörté-net ismertetése kapcsán (MNY. LXV, 444—8). BARLA GYULA tanulmánya, Névtanóra a középiskolában (MNYj. XXI, 131—48) címmel a pedagógia mód-szereinek fölhasználását világítja meg a névtudomány érdekében nagyon hasz-nosan és szemléletesen.

8. A névhelyességnek, elsősorban az idegen nevek írásának és ejtése-nek kérdésével világszerte sokan foglalkoztak már régóta, s természetesen ebben az időszakban is. R. SZ. GULJAREVSZKIJ és B. A. SZTAROSZTYIN (Moszkva, 1969.) angol, bolgár, magyar, holland, dán, spanyol, olasz, német, norvég, lengyel, portugál, román, szerb-horvát, szlovák finn, francia, cseh és svéd neveket sorol föl cirillbetűs átírásban és a helyes ejtésmóddal. Az ilyen széles körű áttekintés aligha valósítható meg 214 lapon, de a terjedelemtől töb-bet mond, hogy csupán 73 magyar név szerepel a szótárában. Az angol nevek helyes kiejtésének problémája nyilvánvaló mindenki előtt, s érthető, hogy több régi és modern szótár mellé megjelent egy kisebb, új összeállítás G. M. MIL-LER munkájaként, a BBC pronouncing dictionary of British names (London, 1971.), amelynek a függeléke érdekes, mert a Csatorna-szigetek eddig kevésbé ismert neveit tartalmazza.

A magyar nagyközönséget, de nagyon sokszor a tudomány különböző terüle-teinek kutatóit is szolgálja MAGAY TAMÁS hatalmas névejtési szótára (Ide-gen nevek kiejtési szótára. Bp., 1978.), amely a maga nemében páratlan, s igen nagy hiányt pótol. FERENCZY GÉZA különböző helyeken (Nyr. XCIX, 12—9; Élet és Tud. XXVIII, 1745; stb.) többször is foglalkozott egy-egy témakör ne-veinek helyes magyar kiejtésével. TOMPA JÓZSEF a tulajdonnevek helyesírás-ról írt népszerűen, de tudományos megalapozottsággal az Élet és Tudomány nyelvészeti rovatában (XXXI, 2289). Hasonló módon ugyanott jelent meg RÁ CZ ENDRE cikke a személynevek közszóvá válásáról. A névhelyesség kérdéséhez tartozik az a széles körű vita, amely az 1970-es évek elején az új családjogi törvény megjelenése után az asszonynevek különböző formában való haszná-latáról folyt SZENDE TAMÁS, KASSAI ILONA, NAGY ENDRE és még má-sok részvételével. Igen hasznos és újszerű vizsgálatot végzett NAGY FERENC a tulajdonnevek szöveggyakoriságáról, s eredményeit a Filológiai Közönyben tette közzé (1971. 1—2. sz. 212—20). BERÉNYI ZSUZSANNA ÁGNES jövőbe mutató cikke a gépi adatfeldolgozás lehetőségeit vizsgálja, s elsősorban a név-tudomány szempontjait állítja kutatásának középpontjába (Gépi adatfeldol-gozás alkalmazása a névtudományban: NyK. LXXI, 397—408).

9. Jóllehet az eddig elmondottak, az ismertetett eredmények is érintik vala-milyen vonatkozásban a magyar személynévkutatást, tulajdonképpen most ju-tottam el szűkebb témakörömhöz, a magyar antroponímiai vizsgálatok utóbbi tizenegy évének elemzéséhez.

Kétségtelenül a legnehezebb, de a legértékesebb minden időben a törté-nei névkutatás. Ennek van nálunk legnagyobb hagyománya ez ad közvetlenül legtöbb és leggyorsabban fölhasználható eredményt a társtudomá-nyok, főként a történettudomány számára. A névtörténeti kutatások kibontako-zásához elsősorban adattárak kellene, ezt már a múlt században tudták nyel-vészek, történészek egyaránt. Ennek ellenére nem kezdődött meg a magyar tör-

téneti névtan adattárainak kiadása, máig a történettudomány számára megjelentetett okmánytárakra és más forráskiadványokra vagyunk utalva. Ugyanakkor Európában már a múlt században megindult a névtani célú adatföltárás. Hogy csak egyet említsek a korai munkákból, ilyen SEARLEnek VII—XII. század közötti névanyagot tartalmazó hatalmas történeti névtára (*A list of Anglo—Saxon Proper Names from the time of Beda to that the King John*. Cambridge, 1897.). Vizsgált időszakunkban jelennek meg a lengyel névszótár kötetei WITOLD TASZYCKI szerkesztésében (*Slownik staropolskich nazw osobowych*. Wroclaw—Warszawa—Kraków, 1965—). A régi orosz nevekről ugyan csak a lengyelek adtak ki egy kétkötetes összeállítást TADEUSZ SKULINA szerkesztésében (*Staroruskie imiennictwo osobowe*. I—II. Wroclaw—Warszawa—Kraków—Gdansk, 1973—1974.), de ugyanakkor Moszkvában is megjelent egy szótárfele SZ. B. VESZELOVSZKIJ munkájaként *Onomasztikon* címmel, Orosz nevek, ragadványnevek és családnevek alcímmel. A szlovák névtudomány kiváló kutatója és konferenciáinak szervezője, MILAN MAJTÁN *Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov* (Bratislava, 1972.) címmel jelentette meg névtörténeti munkáját. A román, cseh, német stb. történeti személynévszótárak adatai már KISS LAJOS sokat emlegetett nemzetközi áttekintésében szerepeltek, s a Keresztnévszótárak repertóriumának (Bp., 1977. 13—32) első része is felsorolja nagy többségüket.

Mindezek mellett a magyar történeti antroponímiai feltárások hézagos képet mutatnak. Legkorábbi személyneveinket ugyan néhányan új eredményeket adva behatóan vizsgálták a legutóbbi időben is. Közülük föltétlenül ki kell emelni PAIS DEZSŐ, LIGETI LAJOS, CZEGLÉDY KÁROLY, GYÖRFFY GYÖRGY, SZÉKELY GYÖRGY, KRISTÓ GYULA, FEHÉRTÓI KATALIN, KOROMPAY KLÁRA nevét, de lehetne még folytatni a sort. A teljes Árpád-kori személynévszótár ellenőrzéséről és sajtó alá rendezéséről nem tudok újat mondani a PAPP LÁSZLÓ több cikkében leírt tényeknél: gyűjtése esetleges volt, adatai hiányosak, ellenőrzése és kiegészítése meghaladja egyetlen személy munkabírását és kutatási lehetőségeit. Joggal vetődik föl a kérdés, hogy lesz-e valaha Anjou-kori és Hunyadiak-kori személynévszótárunk.

A török hódoltság korának személyneveiről FEKETE LAJOS és KÁLDY-NAGY GYULA feltárásai nyomán szerencsére sokkal többet tudunk, s éppen az utóbbi években jelent meg néhány új forrása is e korszak névanyagának. KÁLDY-NAGY GYULA munkája eredményeként két kötet látott napvilágot. Az egyik Ankarában, 1971-ben Kanuni devri Budin tahrir defteri címmel, a másik a budai szandzsák 1559. évi összeírásai címmel (Bp., 1977.), s már később, remélhetőleg közelesem meg is jelenik a Békés megyei Levéltár Forráskiadványai sorozatában a gyulai szandzsák korabeli összeírásainak magyar kiadása. (Zárójelben meg kell jegyezni, hogy az ELTE Török Tanszékén szakdolgozatként vagy doktori dolgozatként kéziratban más összeírások — például a simontornyai szandzsáké — is megtalálhatók.) G. BAYERLE 1973-ban kiadta a nógrádi szandzsák anyagát (*Ottoman Tributes in Hungary*. The Hague—Paris, 1973.). Ha mindezekhez hozzávesszük a korábban megjelentetett esztergomi, budai, hatvani, baranyai stb. összeírások kiadásait, egyáltalában nem panaszkodhatunk a források hiányára, annál inkább a földolgozások vontatottságára. Érdemes megjegyezni, hogy az utóbbi időben a forráskiadványok megjelentetése — többek között — a területi levéltárak áldozatvállalása révén vált lehetővé, s így látott napvilágot EMBER GYŐZŐnek Az újraterülpülő Békés megye első összeírásai 1715—1730. című kötete is (Békéscsaba, 1977.), s noha el-

sősorban a történettudomány igényeit szolgálja a kiadvány, a névkutatók is eredményesen használhatják a közzétett adatokat.

A magyar történeti névkutatásnak részeredményei a különböző levéltárakban található névsorok, összeírások vagy anyakönyvek közzétételei, földolgozásai. Kiemelkedik közülük MEZŐ ANDRÁS két tanulmánya: A Várdai-birtokok jobbágynevei a XVI. század közepén (Kisvárd, 1970.) és Nagykálló személynevei a XVI. és a XVIII. században (In: A nagykálói járás múltja és jelene. Nagykálló, 1970. 73—123), amelyek mintaszerű megírásukkal módszertani tanulságul szolgálhatnának hasonló földolgozásokhoz. Ilyen továbbá HERÉNYI ISTVÁN cikke (MNy. XV, 121—42), amely a nemeskéri evangélikusok XVII—XVIII. századi névanyagát, É. KISS SÁNDOR tanulmánya (MNy. XVI, 71—90), amely a krakkói egyetem magyar tanulóinak neveit, MÉSÁROS LÁSZLÓ dolgozata (Bács-Kiskun megye múltjáról. I. Kecskemét, 1975. 133—68), amely a XVIII. századi Bács-Kiskun megyei cigányösszeírásokat, SUGÁR ISTVÁN munkája (MNy. LXIX, 203—10), amely az Egerben megtelepedett törökök neveit vizsgálja. Véleményem szerint elsősorban az ilyen jellegű munkákat lehetne és kellene szaporítanunk, mert egy későbbi szintézis alapvetései ezek lehetnének, s — mint már említettem — a levéltárakban fölbecsülhetetlen mennyiségű és értékű feudális kori névanyag található.

A történeti névanyag földolgozására és a belőlük levonható névtani, nyelvtörténeti, művelődéstörténeti stb. következtetések levonására PAIS DEZSŐ, SZABÓ T. ATTILA, BENKŐ LORÁND s még sokan mások adtak követendő példát régebben. Az utóbbi időben kétségtelenül FEHÉRTÓI KATALIN folytatta legeredményesebben ezt a munkát, mivel azonban tanulmányai a családnévek kialakulásának kérdéskörét érintik, ott szólok róluk részletesebben.

Az egyelemű neveink történeti vizsgálataiban, összefüggéseik nemzetközi látókörű bemutatásában KOROMPAY KLÁRA tevékenykedett kiváló eredményre a vizsgált időszakban. Több értékes részeredményének előadása és tanulmányokban való közlése után összefoglaló képet adott korai neveinknek egy érdekes típusáról Középkori neveink és a Roland-ének című nagyszerű dolgozatában (Bp., 1978.), ahol a teljességre törő adattár mellett a névtani tanulságok megállapítása a hallatlanul értékes.

10. A török kori értékes forrásközlések és néhány kiemelkedő tanulmány el- lenére történeti névkutatásunknál számszerűen több eredményről számolhatok be újabb kori személyneveink vizsgálatának a területéről. A több elemű nevek együttes feltárását és elemzését számos kiváló munka tűzte ki célul. Ezek közül elsősorban ÖRDÖG FERENCnek göcseji és hetési nagy monográfiáját kell kiemelni (Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén. Bp., 1973.), amelynek részeredményei és tanulságai magyar és német nyelven is megjelentek nyelvészeti folyóiratok hasábjain. Hasonló méretű és eredményű munka B. GERGELY PIROSKA kalotaszegi nagy gyűjtése, amelynek földolgozásai névelemenként kerültek részbeni közlésre, ezért ismeretetésükre is ott térek ki-részletesen. Egyik kutatópontjának (Inakteleke) névanyagát azonban cikksorozatban tette közzé (Nyírk. XIII, 33—44; XIV, 39—58; XV, 35—50), s ezzel példát adott a névelemek összefüggéseinek vizsgálatára. POSGAY ILDIKÓ Rábacsanak, MÉSÁROS NÉ VARGA MÁRIA Bazsi, KOVÁCS NÉ JÓZSEF MAGDA Máréfalva személyneveit vizsgálta alapos részletességgel, névelemenként és összefüggéseiben egyaránt. A továbbiakban is vár-

hatunk egy-egy településről hasonló jellegű összefoglalásokat, elsősorban egyetemi doktori dolgozatok eredményeként.

A család- és keresztnévek együttes, szótárszerű bemutatására DAUZAT ismert könyve óta sok szép példa van világszerte. Ezek közül az utóbbi időben jelent meg SZTEFAN ILCSEVnek *Recsnik na licsnite i familni imena u blgarite* (Szófia, 1969.), EUGEN VROONENnek *Encyclopédie des noms des personnes* (Paris, 1973.), továbbá SZ. P. LEVCSENKOnak, A. G. SZKRIPNIKnek és N. P. DZJATVIVSZKANak *Szlovnik vlasznih imjon ljugyej* (Kiev, 1976.) című könyve, de az utóbbiak közel sem tekinthetők teljes fölsorolásoknak.

A magyar névkutatásban inkább a család- és ragadványnevek, valamint a kereszt- és becenevek együttes vizsgálatára történtek kísérletek, s azt hiszem, ez az eljárás mód meg is felel a magyar névstruktúra feltárásának.

11. A családnevek nemzeti szótáraitól sok szó esett az elmúlt konferenciánkon KISS LAJOS előadásában. Úgy látszik, hogy a fejlettebb névtudománnyal rendelkező nyelvek és népek már letették a tudomány asztalára családnévszótáraikat, s a tárgyalt időszakban ezekhez újak már ezért nem járultak. A magyar családnévszótárhoz az adatokat — tudomásom szerint — KOVALOVSZKY MIKLÓS és LADÓ JÁNOS is gyűjti már évek óta, s remélhetőleg hamarosan megjelenik majd egy ilyen munka, ha nem vállalhatja is a teljességre törekvő igényét, amit csak kutatócsoport valósíthat meg a modern adatfeldolgozások gépesített módszereivel és az állami népességnyilvántartás hathatós segítségével.

A magyar történeti családnévkutatásokat bemutatva első helyen kell kiemelnem FEHÉRTÓI KATALIN történeti vizsgálatait, amelyek a kialakulás körülményeivel, a megkülönböztető nevek, helységekre, származási helyre utaló középkori ragadványnevek és családnevek határesetjeivel foglalkoznak. Közülük élénk vitát váltott ki, s meggondolkodtatta a magyar antroponímia kutatóit a pusztá helynevekből eredő családnevek kérdését tárgyaló cikke (MNy. LXIX, 197—203). Nagyszerű tanulmány, a A XIV. századi magyar megkülönböztető nevek (Bp., 1969.) és kandidátusi értekezése, Magyar személynévadás és társadalmi helyzet a XIV—XVI. században (Kézirat. 1976.) a magyar névtörténeti, elsősorban a családnevek kialakulásával foglalkozó szakirodalomnak becses alkotása.

A következőkben ismertetett munkák részjelenségekkel, regionális kérdésekkel foglalkoznak inkább, de el kell ismernünk ezeknek az értékeit és fontosságát is. OROSZ BÉLA több dolgozatban is (Nyíregyháza XVIII. századi betelepítése a családnevek tükrében: MNy. XIX, 81—8; Családnevek Nyíregyházán a XVIII. század második felében. A Bessenyei György Tanárképző Főiskola Füzetek 105. sz. és 161. sz. Nyíregyháza, 1974—1977.) föltárta Nyíregyháza XVIII. századi családnévanyagának tanulságait, amelyek elsősorban a településtörténetre vonatkoznak; s ugyanő foglalkozott (Nyr. CI, 31—40) a korai családnévváltoztatásokkal is. A Békési Élet hasábjain én próbáltam a családnevek vizsgálata alapján településtörténeti következtetéseket levonni Orosháza XVIII. század eleji történetére vonatkozóan (HAJDÚ MIHÁLY, Az orosháziak története 1744 előtt: Békési Élet IV, 191—209.).

CSÁK LÁSZLO Bélfenyér, KOVÁCSNÉ JÓZSEF MAGDA Kápolnásfalu, PATAKI JÓZSEF Udvarhelyszék, VIRÁG GÁBOR Csantavér, B. GÁBOR ZSÚZSA Visk, MIZSER LAJOS Cserépfalu történeti családnévanyagát vizsgálta meg különböző szempontból, általában pontos adattárral. Meglepő talán, de ma-

gyarázható, hogy a legutolsónak említett (mert legkésőbbben megjelent) dolgozat kivételével valamennyi történeti családnévvizsgálat a mai Magyarország határain kívül eső magyar településről készült.

Az egy-egy családnévre kiterjedő, főként etimológiai kutatások MIKESY SÁNDOR halála óta kisebb számban jelennek meg, bár nyelvészek, történészek, néprajzosok is foglalkoznak néha ilyen témával. Közülük hadd említsem meg SZÉKELY GYÖRGY, TÁLASI ISTVÁN, PALLÓ MARGIT, PAPP LÁSZLÓ, FEHÉRTÓI KATALIN, LADÓ JÁNOS, POSGAY ILDIKÓ nevét.

Sajnálatos módon a sumerológia a magyar családnév kutatásban is jelentkeztetett egy fölöttébb tudománytalan művel BOBULA IDA tollából (Kétezer magyar név eredete. Montreal, 1970.).

12. A ragadványnevek történeti kutatása tulajdonképpen még sehol sem fejlődött ki, hacsak az éppen családnévvé váló megkülönböztető nevek vizsgálatát nem tekintjük annak, amelyről már az imént szóltam Fehértói Katalin kutatói tevékenysége kapcsán. Ennek — véleményem szerint — elsődleges oka, hogy ragadványnevekről csak a családnevek megváltoztathatatlanságának törvénybe iktatása, vagyis 1785 után beszélhetünk, előtte legfőképpen az egymás mellett élő vagy egymást váltó családnevek kutatásáról lehet szó a magyar névtudományban, hiszen alig dönthető el, hogy melyik az öröklődő családnev, melyik az öröklődő ragadványnév, s közülük melyik szorítja ki a másikat, tehát mettől meddig ragadványnév a régi név mellett élő névelem. Mindennek vizsgálatához még nagyon sok kutatásra volna szükség, de csupán egyetlen olyan cikkről tudok, amely XVIII—XIX. századi ragadványnévanyaggal, pontosabban azok betűjeleivel foglalkozott, s ezt DÖMÖTÖR SÁNDOR írta (Doboz községi ragadványnevek betűjelei a XVIII—XIX. századból: MNy. LXXIII, 246—50).

A ragadványnév kutatás elmélete, a névadás, a megjelenési formák vizsgálata, a rendszerezés problematikája B. GERGELY PIROSKA tanulmányaiban kiemelkedő szerepet tölt be, s nem lehet véletlen, hogy nagy kalotaszegi névgyűjtése eredményeinek közlését is ezzel a témával kezdte meg A kalotaszegi magyar ragadványnevek rendszere (Bukarest, 1977.) című könyvében. Ezenkívül mind a Magyar Nyelvjárásokban, mind pedig a Nyelv- és Irodalomtudományi Közleményekben közzétett elméleti cikkei nagy nyereségei a magyar onomatológianak. Ugyancsak jelentős elvi kérdéseket boncol ÖRDÖG FERENCnek A ragadványnévadás nyelvi eszközeiről című munkája, amely előadásként a Szegeden tartott II. Magyar Nemzetközi Nyelvészkonferencián hangzott el 1974-ben (NyttudÉrt. 83. sz. 426—7).

Egy-egy ragadványnévtípussal kapcsolatos elméleti megállapításait, rendszerezési elveit több kutató is kifejtette. Az iskolai ragadványnevek legjobb ismerője, BACHÁT LÁSZLÓ mellett hasonló témájú munkát közölt még BERÉNYI ZSUZSANNA, KISVÁRDAI KÁROLY, SOMLÓSI ANTÓNIA és MIZSER LAJOS is, aki a katonai ragadványnevekkel is foglalkozott egyik tanulmányában.

A regionális ragadványnévfeltárások igen szép eredményt mutatnak a vizsgált időszakban. AGG GÁBOR 22 Zala-menti település ragadványneveit közölte. BURA LÁSZLÓ Iriny, KOVÁCSNÉ JÓZSEF MAGDA Kápolnásfalú, KIRSCH LAJOS Alsó-Nyárádmente, PAPP JÓZSEF Tiszacsege, A. FODOR ÁGNES Cigánd, DRÓTOS ANDRÁS Sajópetri, BLANYÁR VALÉRIA Nagykálló, MOLNÁR MÁRIA Magyarlak, BALÁZS JUDIT Rábaszentandrás, NAGY

GEZA Karcsa, MAGYAROVICS LÁSZLÓNÉ Szentgyörgymező, KOVÁCS JÁNOS Vásárosdombó, SZEKERES ILONA Szajol, PINTÉR MÁRIA Mezőkövesd, KARACS ZSIGMOND Földes, BERTÓK ISTVÁN Vése, SZABÓ IMRE Kurd, POSGAY ILDIKÓ Rábacsanak, MÉSZÁROSNÉ VARGA MÁRIA Bazsi mai vagy régebbi ragadványneveit tette közzé a közelmúltban önállóan vagy több névelemmel együtt vizsgálva.

Itt kell megemlítenem, hogy az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtőmozgalom egyik legnagyobb és leginkább fölhasználható eredménye éppen ezen a területen született. Érthető ez, ha arra gondolunk, hogy a ragadványnév meglehetősen nehezen gyűjthető anyag, s a nem helybeli születésű vagy lakosú hivatásos nyelvész-névtanós aligha érhet el jelentős eredményt szűkre szabott kutatási idővel, míg a helybeli önkéntes gyűjtő minimális névtani előképzettséggel is teljes névanyagot produkálhat, s ha nem rendszerezi is a gyűjtött neveket, forrásértékű adatokkal szolgálhat a későbbi földolgozás számára, s ezzel jelentős mértékben segítheti a magyar névtudományt. Akik áttekintették a Magyar Nyelvben sorozatszerűen megjelenő összefoglalásokat az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázatok eredményeiről, biztosan elismeréssel vették tudomásul, hogy a ragadványnév-kutatás igen fontos szerepet kapott a választható témák között, s akik megkeresik a kéziratokat a Néprajzi Múzeum etnológiai adattárában, örömmel tapasztalhatják, hogy túlnyomó többségük lelkiismeretes, értékes munka, s nyugodtan támaszkodhat rájuk egy nagyobb szintetizáló földolgozás. Igen sok közöttük a kiadásra is érdemes kézirat, de sajnos valamennyinek a megjelentetésére még a gyorsan szaporodó füzetsorozataink sem vállalkozhatnak. Ennek csak egyik oka tanszékszoportunk korlátok közé szorított kiadási lehetősége, a másik inkább a sokszorosításra való előkészítés bonyolult és sok időt igénylő munkája. A jövőben ezen a gondon a szerkesztői, előkészítői tevékenység megosztásával igyekszünk segíteni.

13. Világszerte nálunk is nagy szakirodalma van a keresztneveknek. Évszázadok óta jelennek meg keresztnévszótárak etimológiai magyarázatokkal, névünnepekkkel, szentek életrajzaival stb. Az 1975-ig megjelent önálló munkák jegyzékét közreadtam már (HAJDÚ MIHÁLY, Keresztnévszótárak repertórium. Bp., 1977.) a Magyar Névtani Dolgozatok sorozatában, de ez a folyamat nem állt meg az utóbbi időben sem. Azt mégis meg kell állapítanunk, hogy a fejlettebb névtudománnyal rendelkező országokban egy-egy modern névszótárnak az ötödik-hatodik, népszerűsítő munkának pedig nemritkán a huszonötödik kiadásánál tartanak. A szokványos keresztnévszótárakat pedig fölváltják a speciális névlexikonok és a több nyelvű keresztnévszótárak. Az előzőekre példa G. HENTON DAVIES és MRS. A. B. DAVIES bibliai személynévszótára (Who's Who in the Bible. London, 1970.), vagy GUSTAV DAVIDSON angyalnévszótára, amely ráadásul még a bukott angyalok neveit is tartalmazza (A Dictionary of Angels including the fallen angels. New York—London, 1971.). Az utóbbiak közé tartozik egy Wrocławban nemrégiben megjelent 23 nyelvű keresztnévszótár, amelyben a magyar nevek is szerepelnek viszonylag jó és pontos adatokkal. Az egynyelvű szótárak közül emeljük ki a vizsgált időszakból KUSTAA VILKUNAnak Suuri nimipäivekalentari (Helsinki, 1969.) és a MARKETTA HUITU, valamint PIRJO MIKKONEN közreműködésével készített Etunimet (Helsinki, 1977.) című munkáját, R. CAUSSE és J. LE SCAUTT Le grand livre des prénoms (Paris, 1972.) című nagy könyvét, JAKOB TORSYnak 3500 keresztnevet regisztráló szótárát, melynek címe Der grosse Namenstagkalender,

3500 Namen und 1495 Lebensbeschreibungen unserer Heiligen. (Einsiedeln etc., 1975.) A szomszédos országokban jelent meg, s így bennünket különösen érint FRANTIŠEK KOPEČNÝ csehszlovákiai (Průvodec našimi jméni. Praha, 1974.) CHRISTIAN IONESCU román (Miča enciklopedie onomastică. București, 1975.) és MILICA GRKOVITY szerb keresztnévszótára (Recsник ličnih imena kod srba. Beograd, 1977.).

A magyar névtudomány is letett az asztalra ebben az időszakban egy jelentős keresztnévszótárát LADÓ JÁNOS munkájának eredményeként (Magyar utónévkönyv. Bp., 1971.), amelynek szükségességét és népszerűségét az azóta több kiadásban való megjelentetése is bizonyítja. Ennek a könyvnek a nyomán (s talán egy kissé túlságosan is a hatása alatt) készült FEKETE JÁNOSnak Keresztneveink, védőszentjeink című egyházi célokat szolgáló összeállítása, amelyet az Ecclesia könyvkiadó jelentetett meg 1974-ben, de már a következő évben elfogyott. Nem névszótár, de sok keresztnévnek igen alapos egyháztörténeti kultúrtörténeti, néprajzi és névtudományi leírása a közelmúltban elhunyt néprajztudósnak, BÁLINT SÁNDORnak Ünnepi kalendárium című kétkötetes munkája, amelyet a Szent István Társulat adott ki 1977-ben.

A keresztnévek földolgozására, elméleti tudnivalóik összefoglalására két munkát említek. Az egyik LESLIE ALAN DUNKLINGnak First Names First (London, 1977.) című hallatlanul sokoldalú és gazdagon illusztrált könyve az egész angol nyelvterület keresztnévhasználatáról. A másik a HORST NAUMANN szerkesztésében, GERHARD SCHLIMPERT és JOHANNES SCHULTHEISS közreműködésével készült tanulmánygyűjtemény (Vornamen heute. Leipzig, 1979.), amelyet a legutóbbi Névtani Értesítő részletesen ismertetett.

Nálunk a történeti keresztnévstruktúra vizsgálatára szép példát adott régebben BÁRCZI GÉZA és KÁLMÁN BÉLA több tanulmánya. Az ismertetett időszakban az ő példáikat követve vizsgáltam meg az Ormánság XVI. századi névdivatját KÁLDY-NAGY GYULA forrásközlése alapján (Mny. LXVII, 180–7). Történeti és jelenkori névanyagot folyamatosságában vizsgált meg sok kutató egy-egy településről. Ilyen CSÁK LÁSZLÓnak Belfenyér, KOVÁCSNÉ JÓZSEF MAGDÁnak Máréfalva, PAPP JÓZSEFnek Tiszacsege, BERNSCHÜTZ SÁNDORnak, HEGEDŰS JÓZSEFNÉnek és KÖHEGYI MIHÁLYnak Baja, valamint Észak-Bácska, SZAMOSÚJVÁRI SÁNDORnak Hajdúböszörmény, G. DOMBAI MÁRIÁnak Seregélyes, MIZSER LAJOSnak Cserépfalu, GEDAI BORBÁLÁnak Kőbölkút, HANKOVSKY BÉLÁNÉnak Rábaszentmihály, VIRÁG GÁBORnak Csantavér, JUHÁSZ DEZSŐnek Nagykörű, RIGLER JÁNOSnak Párkány, CSOKNYAY JUDITnak Szamosangyalos, TÓTH JÓZSEF FARKASnak Szápár, KISSNÉ DELI MÁRIÁnak Varga, Vázsnok és Felsőegerszeg keresztnéveit vizsgáló tanulmánya. Magam először önállóan, majd FAZEKAS TIBORC segítségével a volt bukovinai székelyek keresztnéveit tettem közzé több részletben a Magyar Személynévi Adattárak sorozatában.

A kimondottan jelenkori keresztnév kutatást kétségtelenül ÖRDÖG FERENC munkássága képviseli legkiemelkedőbben, mivel nemcsak a már említett nagy monográfiájában, hanem Nagykanizsán megjelentetett későbbi tanulmányában is foglalkozik a legújabb göcseji és hetési keresztnévdivattal. BÜKY BÉLA folytatva régebben megkezdett kutatási témáját Budapest és környéke 1972-es névválasztási különbségeiről, NÉMETH MARIETTA pedig Vác környékének névdivatjáról írt kiváló tanulmányt. Nagy kár, hogy B. GERGELY PIROSKA kalotaszegi gyűjtésének a keresztnévei, azok tanulságai még eddig nem váltak ismertté.

Egyes keresztnevekről nagyon sokan írtak kiváló etimológiai munkákat, névmagyarázatokot, vagy közöltek használatukról értékes adatokat. Említsük meg közülük MIKESY SÁNDOR, KOROMPAY KLÁRA, LADÓ JÁNOS és MIZSER LAJOS nevét! Egy-egy keresztnév helyesírásával, elterjedésével, nyelvhelyességi problémájával foglalkozott e korszakban LADÓ JÁNOS, PÁSZTOR EMIL, P. BALÁZS JÁNOS, MIKESY SÁNDOR s még rajtuk kívül is több kiváló kutató.

Mindezek a nevek és munkák azt mutatják, hogy keresztnév-kutatásunk nagyon szép eredményekkel büszkélkedhet az elmúlt évtizedben, s ez vitathatatlan tény is. El kell azonban ismernünk (s a Benkő Loránd elnöki megnyitójában említettek ide is vonatkoznak), hogy keresztnévvizsgálatunk elsősorban a névanyag struktúrájára, a névdivatra irányult. A nevek életére: a névválasztás okaira, körülményeire, a névhasználatra, a társadalmi rétegek és csoportok névviselésének szokásaira, egyszóval a névszociológiára kevesebb gondot fordítunk. Még az önkéntes gyűjtőktől is meg kellene követelnünk a nevek elterjedésének okaira való utalásokat, az életkorok szerinti névhasználat, a műveltség és foglalkozás szerinti névdivat bemutatását egy-egy településen.

14. A *becenevek* kutatása igen értékes módszertani eredményeket tud fölmutatni SZABÓ T. ATTILA és RÁCZ ENDRE rendszeralkotó elméleti tevékenysége nyomán. Ebben az időszakban jelent meg SZABÓ T. ATTILA két kiváló névtörténeti munkája, amelyben levéltári iratok *beceneveit* dolgozta föl az általa alapos részletességgel kimunkált elvek alapján. Az egyik, *A kolozsvári becenevek a XVI—XIX. században* (Bp., 1968.) önálló könyvként látott napvilágot, a másik pedig, *A marosvásárhelyi személynévanyag becejellegű elemei a XVII. század első felében* címmel cikksorozat volt (Nyírk. XV—XVII.). A magyar *becézési rendszernek* tömör és áttekinthető összefoglalása RÁCZ ENDRÉnek *Magyar becenevek* című, a TIT kiadásában megjelent munkája (Bp., 1974.). Tulajdonképpen kettejük rendszerteremtő tevékenysége az alapja az én munkámnak is, amely történeti és jelenkori beceneveket egyaránt tartalmaz (HAJDÚ MIHÁLY, *Magyar becézőnevek 1770—1970*. Bp., 1972.). Még egy történeti adatokra épülő cikket szeretnék említeni, amely Szarvas, Békés és Orosháza XIX. századi beceneveit veti egybe (HAJDÚ MIHÁLY, *Becézőnevek három Békés megyei község iskolai anyakönyveiben 1870—1900*: MNy. XV, 67—78).

A jelenkori becenevek vizsgálata — kivéve az ÖRDÖG FERENC készítette és sokat emlegetett monográfiát — egy-egy településre vagy kisebb területre vonatkozik. CSÁK LÁSZLÓ Békésy, G. DOMBAI MÁRIA Seregélyes, POSGAY ILDIKÓ Rábacsanak, MÉSZÁROS NÉ VARGA MÁRIA Bazsi, NÉMETH MARIETTA Vác környéke, CSAPO IRMA Galambok, GEDAI BORBÁLA Kőbölkút, RIGLER JÁNOS Párkány *becenévállományát* gyűjtötte össze, illetőleg dolgozta föl.

A becenevek kutatására és földolgozására még inkább vonatkozik az, amit a keresztnevekről mondtam: többnyire nyelvészeti szempontokat érvényesítenek csupán. Ennek a névtípusnak a vizsgálatakor is át kellene helyezni a súlyt a névszociológiára, a társadalmi viszonyok tükröződésének bemutatására a *becenévhasználatban*. Nyelvészeti elvek érvényesítését, az *alpnév* módosulatainak kibogozását nem is kérhetjük az önkéntes névgyűjtőktől, de nagyon kiváló munkákat képesek készíteni olyan szempontú megfigyelések feltűntetésével, hogy ki, mikor, milyen körülmények között, kit szólítva, kiről beszélve,

kikkel beszélgetve, tehát milyen szituációban melyik becenevet használja, vagy a teljes keresztnévet mondja, esetleg ragadványnevet tart megfelelőnek. Egy-egy kisebb településnek teljes névanyagát feltárhatja egy kutató minden névélettani sajátosság regisztrálásával. A jövőben ilyen jellegű munkákhoz kívánunk segítséget adni elsősorban az önkéntes névgyűjtők és szakdolgozók számára, de ezeknek a szempontoknak a figyelembevételét kérjük a hivatásos kutatóktól is.

15. Beszámolómnak a végére érkeztem. Úgy tűnik, az elmúlt tizenegy esztendő alatt a magyar antroponímiai kutatások sok és szép eredményt tudtak fölmutatni. Sokkal többnek érzem viszont azt a munkát, amit még el kellene végezni, ami nélkül nem beszélhetünk egyenes vonalú fejlődésről, a fejlettebb névtudománnyal rendelkező országokhoz való fölzárkózásról. Ennek megvalósításához a hivatásos és önkéntes, nyelvész és más tudományágban működő, adatgyűjtő és -feldolgozó névkutatók legjobb tudására, szívós munkájára, lelkesedésére és áldozatkészségére van szükség. Jó lenne, ha munkakörülményeink és lehetőségeink javulnának a jövőben, de legalább azt kívánom, hogy ne romoljanak az elmúlt esztendőkhöz képest. Ebben bízva fejezem be előadásom.

HAJDÚ MIHÁLY